

Աղիշանը իր «Այրարատ»ի «Ապարան» հատուածին մէջ կու տայ Քիւրդը ցեղի մը ազգագրութիւնը, Մարերէ սերուիլը, Մամիկոնեանց սոսմէն հայանալը, Ամատունի լինելը ու քաջ պատերազմիկ յատկութիւններով օժտուիլը. մենք կարևոր համարեցինք այդ հատուածի կարևորագոյն մասը իբր ծանօթութիւն ստորեւ առաջ բերել, գրաբարէ աշխարհաբարի վերածելով (*):

(*) «Վարդենիս կամ Վարդենեաց գիւղ որի մասին խօսեր են մեր նախնիք անոր անուան ու դիրքի մասին, Կիրակոս պատմիչն ալ (ԾՁ) ընդգծեր է: Սա այն տեղն է որ կը գտնուի Արագածի ոտքը Արսյի լեռան դիմաց եղած գիւղը Վարդենիս կոչուած: Այստեղ էր որ Հեթում Ա. թագաւորը թաթարներու Մանգոյ խանի քով երթալու ժամանակ իջևանեցաւ այն իշխանի տունը որը կ'անուանէին Քիւրդ: Ազգով Հայ, կրօնով Քրիստոնէս, ու իր որդիները Վաչէ և Հասան, ու անոր կին Խորիշահ, Մարզպանայ աղջիկն էր, Մամիկոնեանների ցեղէն, նա Ասլան Բէգի և Գրիգորի քոյրն էր, սյնալէս որ իրենց տունէն Հեթումին ընծայ տալու առարկաներ բերին. Հեթումը երբ դարձաւ թաթարներու մտէն, դարձեալ այստեղ Վարդենիս գիւղն եկաւ ու իջու Քիւրդ իշխանի տունը, ուր թողեր էր իր ճանապարհորդական իրեղէնները:

Այս պատմուածը կը հաստատէ որ այստեղը Մեծ Քիւրդ իշխանի ոստանն էր, որու նախնիներու ու սերունդներու շատ յիշատակներ տեսանք Արագածոտի կողմերը. արժան կը համարիմ՝ տալ անոնց ազգահամարի բովանդակութիւնը ու մի քանի բացատրութիւններ՝ ըստ պատմութեան Զաքարիա սարկաւազի և ուրիշներու: Այս տոհմի ծագումը Մարաց ազգէն է, որ եկեր ընտկուեր և խառնուեր են ինամուլթեամբ Հայերի հետ ու Հայաստանի լ'էջ, որի համար կ'անուանէ Աժդատհակց ցեղէն: Ազգահամարին մէջ առաջին ծանօթ եղածը տամներկուերորդ դարուն վաչէ կամ Վաչուտ ոմն է, որմէ և կը կոչուին Վաչտոտանք անորմէ սերուած. և ինձ յայտնի են անոնց զաւակներէն, որոնք մէկ դար և կամ քիչ մ'աւելի ժամանակ տեւած են:

Վաչէ կամ Վաչուտ.

Սարգիս Քուրդ Ա. (տամներկուերորդ դարու վերջերը)

Վաչէ = կին Մամսխաթուն (հազար երկու հարիւր տամներեք թուականէն մինչև երեսուն երկու.)»